

TEKA

tematika lényegét tárja elénk, vonzó formában. *A matematikus és a társadalom* című cikksorozatban a szerző a vizsgált tudománynak a jelenkori társadalomban betöltött szerepét boncolgatja. Felveti a kérdést, miért nehéz az emberek nagy többsége számára a matematika, és — szintén dialógus formában — kimutatja, hogy a középiskolai matematikaoktatás korszerűtlen. *A véletlen vallása* című fejezet a valószínűségszámítás alap-elemeivel ismertet meg, különösen érdekes irodalmi formában: Pascal „kitalált” levelei Fermat-hoz. Ezeket olvasva úgy érezzük, mintha szemtanúk volnánk a matematika emez új ágának születésénél. — Ragyogó logikával összeállított és remek írói készséggel szövegezett könyv, mely szakemberek és érdeklődők számára egyaránt érdekes olvasmány. (*Magvető, 1973.*)

ERDŐDI JÁNOS: Így élt **Gutenberg.** — Erdődi János a könyvnyomtatás feltalálójának, Gutenberg János mainzi polgárnak életét mutatja be hiteles dokumentumok alapján. „Gutenberg János nem egy pillanatnyi felvillanás zsenije volt, hanem az évtizedes szívós és következetes munka őriása.” Munkájáról keveset tudunk. „Felhasználta és tökéletesítette, amit az előfutároktól kapott, de száz fontos dolgot és apróságot a semmiből kellett teremtenie, kitalálnia. Nemcsak a korszakalkotó öntőműszert. Nemcsak a fém betűmintáit. Nemcsak az újszerű nyomdafestéket. Nemcsak a használható, tartós betűkhöz szükséges fémötvözet keverési arányát. Nemcsak a nagy dolgokat — kis részletek megoldását is neki kellett megtalálnia.” A műszaki lángelme, a művész, a szervező és az üzletember körüli életrajzi homályt kívánja eloszlatni a könyv. Az értékes, szép ki-
telezésű kiadványt régi rajzok,

mány. És ebben segítségére van, hogy hivalkodás nélkül is a nagy előzményekre — elemző megállapítások tömegére — támaszkodik.

Értékelnünk kell erőfeszítését, elhivatottságát, még ha sok részletével nem is érthetünk egyet. Főladatáról amúgy sem beszélhetjük le, nemcsak mert nincs reá okunk. Hanem módszere, elidegeníthetetlen tárgya és szellemi elszántsága miatt sem. Szavunk legfennebb múltóan lepheti meg, de vissza sem tarthatná szenvedélyes érdeklődésétől. Munkája neki fontos; nem a szurkolónak. Akár a mérkőzés a küzdő számára.

Bajor Andor

Remenyik Zsigmond jellemképe

„Személyes sorsként élte és vállalta korának el-
lentmondásait” — írja Remenyik Zsigmondról most megjelent monográfiájában E. Nagy Sándor.* A szerző bevallott célja Remenyik Zsigmond írói útkeresésének megértő, de egyben kritikai igényű követése, amelyet jobbára megnyerő következetességgel hajt végre, ha itt-ott nyitott kérdésekre akadhatunk is.

E. Nagy Sándor Remenyik-jellemképének egyik — legalábbis számunkra — vonzó részleteleme, hogy tényfeltárázásában folyamatosan követi a *Korunk* és Remenyik Zsigmond kapcsolatának életrajzi és irodalomtörténeti vonulatait. Már legelső művét (*Hetedik hónap*), amelyet még nagyváradi diákoskodása idején (1919) írt, de amely csak 1927-ben jelent meg, Gaál Gábor recenzálja a *Korunk* 1927. októberi számában. Gaál Gábor kritikai érzékenysége felismeri mind a sajátos remenyiki szemléletet, mind a szertelen formai kísérletezést, amelynek tisztulását várja s reméli.

1927-es első magyar kötetének kiadását megelőzik spanyol nyelvű irodalmi munkái, amelyeket később „letagadásra megérett” írásoknak nevez. Remenyik Zsigmond egészen fiatalon szakított családjával, s Dél-Amerikába vándorolt. Vallomása szerint megundorodott egy szemforgató erkölcsi rendtől, s értelemkereső elkötelezettséggel hirdeti meg a maga eszményeit. Avantgarde szenvedéllyel, „himnikus eksztázisban” szól az emberiséghez, s látomásos hevülettel számol le egy álszent világgal. Ebben a lázadó túlfűtöttségben nem tulajdonít fontosságot a művészi fegyelemnek, harsány és fé-sületlen, mert „napjainkhoz rongy illik, nem csi-szolság”. Jellemző, hogy éppen mestere, Kassák Lajos zord replikájában részesül: „A művészet —

* E. Nagy Sándor: Remenyik Zsigmond. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1973.

TÉKA

organizálás, a stílustalanság — művészetellenesség. Aki stílustalanul ír: kifejezéstelenül is ír, aki pedig nem tudja magát kifejezni: az nem íróművész.“ Remenyik Zsigmond művészetét „bomlasztó irodalom“nak nevezte, mert meggyőződése szerint a forradalmi művészetnek bomlasztania kell az adott rendet, az elvadult erkölcsi viszonyokat. A művészetet a könyörtelen társadalmi harc fegyverének tekintette, mondván: „le kell leplezni az anyagon és a szellemen elkövetett erőszakot.“ A *Korunkban* írja: „Egyet lehet csak írni... Bemutatni a valóságot a satíra tükrében... mellébeszélés, kóklerkedés és tényhamisítások nélkül... ami nem is eredményezhet mást, mint satírárt“ (1933. április).

Dél-amerikai kalandozásai után kimagasló értékű satirikus regénysorozatot ír, amelyet a *Bolhacirkusz* nyit meg, majd ezt követi a *Költő és valóság* című regénye, amely először a *Korunk* 1933—1934-es évfolyamaiban jelent meg folytatásokban, *Li-Fu-szun gazda és cselédei* címmel. E satirikus regény hangvétele ma is döbbenetesen frissnek tetszik. Louis, a költő eszményíti a kegyetlen gazdát és a gyötrelmekkel teli valóságot, ámde éppen a túlhevített csodálat leplezi le a torz életvalóságot. A megszépítő lakkozás, a kultikus elkendőzés visszájára fordul, s teljességgel lefokozza a megdicsőített gyakorlatot. Más oldalról Remenyik Zsigmond satírája a költő és a költészet felelősségét is felveti a hatalom dölyfös megszállottaihoz való viszonyulásban. A perui város, Trujillo, ahol a történet lejátszódik, éppúgy jelképes, mint a mű minden részleteleme, amely a tőkés világ elnyomórító tényeit rögzíti. (A perui helyszínt a szerző személyes életének egy drámai mozzanata magyarázza: a limai temető őrzi egykori élettársának, Augidának és kislányuknak sírját.) A társadalmi satírának — E. Nagy Sándor ítélete szerint — Gábor Andor, Karinthy Frigyes és Nagy Lajos mellett Remenyik Zsigmond a legnagyobb magyar mestere a két világháború között.

A vallomásos hangvétel kezdettől megfigyelhető Remenyik Zsigmond avantgarde kísérleteiben, későbbi harsány satíráiban, de jelen van a tudatos értelemkeresés hevülete is. „Sötét butaság, kétségbeesés és gonosz korlátoltság lebeg Európa fölött — írja 1936-ban —, a bolondul felfordult életben az számít józannak, aki négykézláb mászkál az utcákon.“ A riasztó valóság ellenére vallja: „hiszek az értelem diadalában, a gonosz had csúfos elbukásában...“ — bár a „faj és vér örülettel határos vezérei“ Európát romlásba kívánják taszítani.

A történelem komor fordulata készletti arra, hogy műveiben a jelképségen túl a dokumentum értékű tények felé forduljon, s innen, a tények oldaláról mutassa fel a korszak erőszakátelét a humánumon (*Nagytakarítás vagy a szellem kételtánca, Bűntudat*). Ekkor ismeri fel, többek között, Hatvany Lajos is Remenyik Zsigmond sajátos írói varázsát, s így ír hozzá: „...valami nyugtalan cikázás vonzott s ugyanakkor el is taszított műveitől. Most annál nagyobb megghatottsággal olvasom

metszetek, betűtípusok teszik még vonzóbbá. (*Móra Könyvkiadó, 1973.*)

MIKSZÁTH KÁLMÁN: Jókai Mór élete és kora. — Mikszáth-kiadványaink teljesebbé tételét is szolgálja ez a kötet. Író vall az íróról, vállalva az adatgyűjtés vesződséges munkáját, ugyanakkor a személyes ismeretség kínálta élményanyag is nagyban hozzájárul a Jókai-kép kialakításához a maga teljes összetettségében. Gyulai Pál annak idején kifogásolta, hogy Jókait, mint író, Mikszáth fölébe helyezi az embernek, ez utóbbit ráadásul nagyon elmarasztalja, s nem bocsátkozik a művek részletes esztétikai boncolgatásába. Sótér István szerint „Mikszáth Jókaija nem annyira hamis, mint inkább hiányos: a *másik* Jókait, a kaland, az álom bűvészt hiába keresnők benne [...] Mikszáth csak az *egyik* Jókai-hagyomány folytatója: a csattanós, novellai tökéletességre emelt anekdotái...“ A szerző egyöntetűen elismert érdemei közül meg kell említenünk az illető korszak — Jókai kora — ábrázolásának hitelességét. (*Dacia, 1973.*)

SZÁVA ISTVÁN: Az ég törvénye. — Kepler életregénye az ifjúság számára, mondhatnók e könyvről, ha regény volna. De hát nem regény, és tudománytörténeti tárgyú esszé sem. Különös keveréke a két műfajnak, mint a szerző nem egy más könyve, melyet mindazonáltal nemigen tud letenni a felnőtt olvasó sem, ha egyszer hozzákezdett. Ez nem a szerző érdeme, és tulajdonképpen a Kepler érdeme sem, hanem — ha szabad ezt mondanunk — annak a félelmesen izgalmas kornak, illetve e kor jól sikerült rajzának köszönhető, amelyben parasztfelkelések, vallásháborúk meg boszorkányégetések, könyvmáglyák lángolása, ko-

TÉKA

lera- és himlőjárványok, éhínségek dülása közepette egy csillagász a világ harmóniáját kereste megszállottan, és ehelyett meglelte, megalkotta a bolygók mozgásának három törvényét, amelyek — a kopernikuszi heliocentrizmussal együtt — a modern csillagászat kezdetét és mai napig szilárdnak bizonyuló alapjait jelentik. (*Móra Könyvkiadó, 1973.*)

RANDÉ JENŐ: A gépek forradalma. Az ipari forradalom története. — Nem bízunk benne, hogy a könyv tizennégy fejezete átfogó képet nyújt a fiatal olvasóknak az ipari forradalom koráról. Ez azonban nem is célja a könyvnek. Célja — amelyet viszont fölényesen elér — az, hogy az ipari forradalomnak a történelem-órákon kötelezően leadott, a társadalom fejlődésében betöltött szerepe szerint értékelt korát egykori külsőségeiben, hangulatában megelevenítse a tanuló előtt, nem is annyira szövegével, mint inkább közel háromszáz illusztrációjával, ábrájával, színes táblaképével. Kitérő segédeszköz tehát ez a könyv, melynek egyszerű átlapozása is elvezet ahhoz a felismeréshez, hogy ilyen — vagy ehhez hasonló — szemléltető anyag felhasználásával a történelem-órák sokszorosan elevenebbek, marandóbb benyomást hagyók, az események mélyebb megértését, sőt „átérzését“ eredményezők lesznek. (*Móra Könyvkiadó, 1973.*)

FEKETE SÁNDOR: Petőfi Sándor életrajza I. — A költő gyermek- és ifjúkorát dolgozza fel 1823-tól 1844-ig, a II. kötetben 1844—1848-ig, a III. kötetben 1848-tól a segesvári ütközetig követi végig Petőfi életét. Ez a tudományos-kritikai életrajz az utóbbi évtizedek Petőfi-kutatásának eredményeit dolgozza fel, számos tévítéletet oszlat szét. Az első

érett és lehiggadt művét, a *Bűntudatot*, melynek nemcsak etikai, egyszersmind esztétikai becsét is érdem...“ E. Nagy Sándor is megjegyzi: „A *Bűntudat* prózájából már eltűnt minden pongyolóság, stílustalanság, ez már fegyelmezett mondatokban folyó írói beszéd.“

Noha Remenyiknek ez a nagy írói korszaka — a *Bűntudatot* a kritika egyenesen a *Puszták népe* mellé helyezi —, újra a tengerentúlra vágódik, és 1938-ban áthajózik Amerikába. Egyik előadásában itt mondja (1939. április 8.): „Az a haza, melyet teljes joggal magaménak mondhatok, és az a kultúra, melyen felnevelődtem, ma a pusztulás veszélyében forog.“ Háromévi, szorongásokkal teli tapasztalatok után újra hazatér (1941 nyarán), átvergődve a háborús Európán. S ekkor történik vele valami, aminek életrajzi homályát E. Nagy Sándor monográfiája sem tisztázza eléggé. Remenyik olyan nyilatkozatokat tesz, olyan cikkeket (útibeszámolót) ír, amelyhez a fajvédő *Új Magyarország* „szívbeli gyönyörűséggel gratulál“, s a baloldal meghökkenve és zavartan pálfordulásról szól.

Az *Élők és holtak*, a *Por és hamu*, az *Ősök és utódok* — újabb bizonyosságai Remenyik Zsigmond emberség-vallomásainak, forradalmi hevületének. Mégis óhatatlanul fel kell figyelniük életének és életművének egybehangzó jelentésére, amely kiolvasható mind avantgarde-szertelenségeiből, szatíra-remekléseiből, mind hitvallásos prózájából. Ez pedig: *elvont* humanizmusa és ugyancsak *elvont* forradalmisága. Esményeinek abszolút hőfokát nem lelhetette fel a bekalandozott létformákban, s ez szüntelen egyensúlyzavart idézett elő benne. E. Nagy Sándor összefoglaló mérlegelése szerint: „Egész élete egy nagy kaland volt a huszadik század eszméivel és a magára vállalt felelősséggel.“

Robotos Imre

Három év – hat novellista

1. Örvendetesen szaporodik elsőkönyves prózaíróink száma. Már maga a tény két okból is megnyugtató:

— egyre többen vállalkoznak, érzik képesnek magukat arra, hogy élményeiknek, a világ jelenségeiről alkotott véleményüknek irodalmi formát adjanak;

— bár folyóiratainknál, lapjaink irodalmi mellékleteinél nem túl nagy a kereslet a kezdő szépírók művei iránt, kiadási struktúránk néhány év óta kifejezetten kedvez a fiataloknak: ha egy-két év késéssel is, de az arra érdemes novellák, versek eljutnak az olvasóhoz. (Az már más kérdés, hogy a fiatalokon — és a céhbülieken — kívül hányan olvassák ezeket a köteteket.)